

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Жешувський університет (Республіка Польща)
Педагогічний інститут Чендуського університету (КНР)**

Матеріали

III Міжнародної науково-практичної конференції

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

10 квітня 2018 року

**Харків
2018**

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ Й СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАСНУВАННЯ ТОВАРИСТВА «ЗНАННЯ»

На основі історико-педагогічного аналізу визначено суспільно-політичні й соціокультурні передумови виникнення Товариства «Знання» як найбільшої науково-просвітницької, громадської організації другої половини XX ст. Визначено взаємозв'язок заснування Товариства «Знання» з правлячим режимом УРСР. З'ясовано причини заснування такого роду товариств у другій половині XX ст. та їх значення для тогочасного суспільства.

Ключові слова: товариство, передумови, режим, ідеологія, постанова.

Based on historical-pedagogical analysis, the socio-political and socio-cultural preconditions of emergence of Society «Knowledge» as the largest scientific-educational and public organization of the second half of the 20th century have been characterized. The relation between the emergence of the Society and the ruling regime of the Ukrainian SSR has been revealed. The reasons for the emergence of such societies in the second half of the 20th century and their importance for the society of the time have been clarified.

Key words: society, preconditions, regime, ideology, decree.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою вивчення історичного досвіду діяльності науково-просвітницьких організацій для використання позитивних і врахування негативних чинників у процесі реформування системи освіти в Україні відповідно до Закону України «Про освіту» (2017 р.). У ст. 8 цього Закону наголошується на тому, що реалізувати своє право на освіту впродовж життя можна шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти [1]. Саме у контексті реалізації інформальної освіти набуває значення історичний досвід діяльності педагогічних, громадських, науково-технічних, просвітницьких та інших товариств, які функціонували на українських землях, починаючи з XIX століття: «Товариство студентів-любителів вітчизняної словесності» та «Студентське товариство любителів наук» (1819 р.) при Харківському університеті, «Філотехнічне товариство» (1810 р.), Товариство «Просвіта» (1868 р.), «Рідна школа» (1881 р.), «Київське педагогічне товариство імені К. Д. Ушинського» (1899 р.), «Наукове товариство ім. Т. Шевченка» (1873 р.) та інші.

Одним із таких товариств, яке розгорнуло діяльність у межах УРСР, було Товариство «Знання». Назване товариство мало стати провідником чинного політико-ідеологічного режиму, засобом коментування і пропаганди комуністичної ідеології. Його відкриття припадає на 1947 рік.

Проаналізувавши суспільно-політичну ситуацію другої половини XX століття стає можливим сформувати чітку картину передумов, які посприяли виникненню Товариства «Знання». Професійне єднання педагогів, науковців та інтелігенції у межах товариства впливали з історичних обставин [4]. Перш за все, це наслідки Другої світової війни (1939–1945 рр.), що позначилися на соціальному та культурному статусі й кліматі українського народу. Особливо складною у

післявоєнний час виявилася ситуація в освітньо-культурній сфері УРСР. По-друге, цьому процесу сприяла ідеологія чинного суспільства, оскільки Товариство «Знання» стало правонаступником Всесоюзного Лекційного Бюро при Міністерстві вищої освіти СРСР. Вище зазначена організація була заснована постановою Ради Народних Комісарів (РНК) СРСР від 31 липня 1943 року. Мета її діяльності полягала в організації публічних лекцій щодо міжнародного становища держави, подій на фронті, історичних фактів тощо [5].

Розпорядженням РНК СРСР від 2 вересня 1945 р. названа організація була перейменована у Всесоюзне лекційне бюро при Комітеті у справах вищої школи при РНК СРСР, у 1946 р. – перейшла у підпорядкування Міністерства вищої освіти СРСР [5].

Слід зауважити, що під час повоєнної відбудови економіки УРСР свої сили держава спрямовувала на розвиток народного господарства. Відновлювались виробництво, оборонна промисловість і сільське господарство, а також підвищувалась продуктивність праці. Пріоритетними стали відновлення та подальший розвиток важкої індустрії, залізничного транспорту, відродження вугільної, металургійної та хімічної промисловості. Відбудовувались і відкривались науково-дослідницькі установи, зокрема, особлива увага приділялась дослідженням, що були пов'язані з оборонною сферою, атомною енергетикою тощо. Результатом роботи наукових колективів стали розробка балістичної ракети (1947 р., під керівництвом С. П. Корольова), атомної бомби (1949 р.), нові зразки ракетно-ядерної зброї (1954 р.) та ін. [2]. Інтенсивно відбудовувалися заклади освіти, науки і культури. Проте в них катастрофічно не вистачало педагогічних кадрів [2].

Важливим запитом самих громадян, насамперед, було сподівання на поліпшення матеріально-побутових умов і скасування колгоспної системи в її кріпацько-сталінському варіанті (переселенці всіляко намагались відстрочити вступ до колгоспів), шукали будь-який привід проживати у місті. Селяни були позбавлені свободи пересування, оскільки не мали паспортів [2].

Вище зазначені чинники склали підґрунтя для заснування Товариства «Знання», офіційне відкриття якого припадає на 16 січня 1947 р. Спершу товариство відкрилося під назвою: «Товариство для поширення політичних і наукових знань Української РСР». Головою правління товариства було обрано вченого-біохіміка, академіка, члена КП УРСР О. Палладіна. Дане товариство виникло на підставі затвердженого у серпні 1946 р. сесією ради УРСР «Закону про п'ятирічний план відбудови й розвитку народного господарства Української РСР на 1946–1950 рр.», у якому висувалося завдання відновлення народного господарства, розвитку науки, освіти, культури. Розвиток народного господарства і науки були спрямовані на забезпечення лідерства у оборонній сфері, а культури – на ізоляцію від Заходу [3, с. 57–63].

Але у суспільстві на кінець 40-х років ХХ ст. почали визрівати різні погляди на розвиток УРСР: з боку влади – зміцнення тоталітарного режиму, з боку суспільства, – зростання соціальної свідомості українського народу, який виніс на своїх плечах усі труднощі війни. Проте сталінський режим відповів на запити суспільства не реформами, а намаганням зберегти незмінним становище громадян,

посилити контроль над суспільством в царині ідеології. Тож Товариство «Знання» проектувалося як планове ідеологічне товариство, за допомогою якого можна було не лише контролювати розвиток науки і культури, а й привносити в суспільство партійну комуністичну ідеологію, атеїзм, «зміцнюючи радянську державу», «формуєючи радянську людину». Реалізація плану щодо функціонування Товариства «Знання» відбувалося шляхом залучення і об'єднання провідних лікарів, викладачів вищих навчальних закладів, учених, учителів, діячів мистецтва і літератури, які шляхом чітко визначеного ідеологічного курсу, через видавничу діяльність, читання лекцій різної тематики, підвищення кваліфікації, проведення тематичних вечорів, відкриття читалень впливали на суспільство. Суть інформації, що доносилася до пересічного громадянина, як правило суперечила свободі слова і автономії особистості.

1957 року уряд УРСР повністю передав функції лекційних установ Товариству «Знання». Лекторська діяльність охоплювала такі сфери життя, як наука, політика, медицина, історія, економіка, природничі науки, технічні науки. Назване товариство набуло ієрархічного масово-просвітницького характеру: всесоюзний, республіканський, обласний, районний та первинний (підприємства, установи, заклади) рівні. Лекційною діяльністю були охоплені усі верстви населення. Удосконалювалась система підготовки лекторів, поліпшувалась робота семінарів, оскільки саме усна лекційна робота у післявоєнний час була найефективнішою за відсутності доступу до засобів масової інформації у широких верст населення.

Слід відзначити, що погляди суспільства щодо чинного державницького курсу і методів державного управління не були сталими. Частина громадян завдячувала партії та уряду за турботу, сподіваючись, що урядові заходи призведуть до зміцнення держави, а в результаті покращення їхнього матеріально-побутового стану. Інші – були незадоволені правлячим режимом. На противагу Товариству «Знання», яке було створене комуністичним режимом для впливу влади на суспільство шляхом пропаганди ідеологічних настанов через науку і культуру, засновували громадські організації, які протиставляли себе офіційному догматизмові. Члени цих організацій сповідували свободу творчого самовираження, свободу культурних поглядів, захисту української культури, знешкодження русифікації. Так, у другій половині 50-х – на початку 60-х років ХХ ст. були створені такі організації «інакодумців»: «Українська-робітничо-селянська спілка» (Львів, 1959–1961 рр.), «Об'єднана партія визволення України» (Івано-Франківськ, 1955 р., створена «Організацією українських націоналістів» (1944 р.), «Український національний комітет» (кінець 50-х – початок 60-х років, Львів) та ін.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави для висновку, що започаткування роботи Товариства «Знання» в УРСР було зумовлене низкою суспільно-політичних, економічних і соціокультурних чинників. Не дивлячись на політичну заідеологізованість названого товариства у перші роки його діяльності, ця науково-просвітницька, громадська організація мала непересічне культурно-просвітницьке значення. Перш за все мова йде про комплекси лекційної пропаганди, започатковані на базі цієї культурно-просвітницької установи,

диференційований підхід до організації лекційної роботи з різними групами населення, видавничу діяльність, використання системних форм інформування, що посприяло розвитку української національної культури, освіти та науки.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Беляєв О. О., Бебело А. С. Політична економія : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2001. 328 с.
3. Історія робітничого класу Української РСР : у 2 т. Київ, 1967. Т. 1. С. 104.
4. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.) : Нариси. Київ : Рад. шк., 1991. 379 с.
5. Українська радянська енциклопедія : в 17 т. / ред.: М. П. Бажан, О. І. Білецький, І. К. Білодід та ін. Київ, 1963. Т. 14. 592 с.

Анна БОНДАРЕНКО

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ У 30-х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ

У тезах розкрито нові тенденції педагогічної підготовки вчителів у 30-х роках XX століття та проаналізовані деякі нормативно-правові документи освіти. Схарактеризовано типи навчальних закладів, які забезпечували підготовку вчителів у зазначений період. Визначені особливості та основні напрями педагогічної підготовки, виявлені недоліки та хиби.

Ключові слова: професійна підготовка вчителя, учительський інститут, практична підготовка, вчитель.

New tendencies of teachers' practical training in the 1930s have been revealed in the paper. The regulatory documents on education have been analyzed. The types of educational institutions that provided teachers' training during the investigated period have been characterized. The peculiarities and main directions of pedagogical training have been determined; the disadvantages and mistakes in it have been revealed.

Key words: teachers' professional training, teachers' training institute, practical training, teacher.

При розробці сучасної концепції професійно-педагогічної підготовки вчительських кадрів в Україні, на етапі становлення її державності та національного відродження, набуває актуальності творче використання надбань педагогічної думки. Реформування системи підготовки вчителів для сучасної національної школи потребує глибокого вивчення проблеми розв'язання організаційних питань, пов'язаних з її функціонуванням в історії вітчизняної освіти.

На початок 30-х років XX століття катастрофічно не вистачало вчителів у школах, мережа яких зростала значними темпами у зв'язку з уведенням загального обов'язкового навчання. До того ж основний склад учителів був із середньою освітою, рівень теоретико-педагогічної підготовки був низьким. Окрім того,

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ Й ОСВІТИ

Акімов Олександр, Ліпейко Олександр	3
Освітня програма закладу як об'єкт інтелектуальної власності в контексті нового Закону України «Про освіту»	
Бондар Тетяна	7
Суспільно-політичні й соціокультурні передумови заснування товариства «Знання»	
Бондаренко Анна	10
Нові тенденції у педагогічній підготовці вчителів у 30-х роках ХХ століття	
Боярська-Хоменко Анна	13
Особливості педагогічної діяльності в галузі освіти дорослих у Німеччині	
Васильєва Світлана	16
Стан педагогічної освіти України в середині ХХ століття	
Єфімова Олена	19
Значущість військово-фізичних занять у системі підготовки вихованців до військової служби в кадетських корпусах в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ століття)	
Желанов Дмитро	22
Сутність феномену «цінність» у контексті міждисциплінарної методології	
Калашнікова Любов, Назаренко Валерія	25
Проблема професійної підготовки вчителів у США та Україні	
Кін Олена	29
Громадська діяльність комітетів з покращення побуту студентів у 20-ті роки ХХ століття	
Kirdan Olena	32
The theory of higher educational institutions management in Ukraine (XIX – beginning of XX century)	
Колгатін Олександр	35
Питання ефективності перевірки статистичних гіпотез у педагогічних дослідженнях	
Кохан Діана	39
Сутність шляхетного ставлення до жінки у психолого-педагогічній літературі	
Лупаренко Світлана	42
Особливості реалізації сімейного виховання в Україні (1900–1918 рр.)	
Собченко Тетяна, Смолянчук Наталя	45
Новаторський педагогічний рух в Україні як основний чинник виникнення й розвитку авторських шкіл у другій половині ХХ століття	